

MIJO IVAN BRLEK

Pogled na pomorsku terminologiju Joakima Stullija, dubrovačkog leksikografa, u povodu 250-obljetnice rođenja

Početak XVIII stoljeća pojavljuje se u Dubrovniku težnja za skupljanjem riječi radi prevođenja stranih pisaca; za skupljanjem naziva biljaka, lijekova i recepata za domaće farmacije. Pod utjecajem sličnih pothvata na Zapadu skupljaju se narodne izreke, narodne poslovice i narodne pjesme. Akademija »dokonih« šalje svoje ljude u Tabor, u predgrađe Ploče gdje dolaze karavane iz unutrašnjosti, da sabiru riječi i nazive pojedinih predmeta i od njih, prema stvorenim pravilima, formiraju apstraktne pojmove, da primaju, kako piše A. Vučetić, »sirov jezik« i uglađuju ga u Akademiji.¹

Pod vodstvom Đure Matijaševića (1670—1728) i uz sudjelovanje Dživa S. Bunića Vučića mlađega (1664—1712) i Iva Natalića Aletina — Alletti (1670—1743) Akademija uspijeva, sve do prisilnog odlaska Matijaševića 1710. u Rim, obraditi tričetiri prva slova latinsko-talijansko-ilirskog rječnika. I to je sve, koliko je poznato.

Na polju leksikografije ističu se rječnici Jakova Mikalje (1600/1—1654) i Ardellija Della Belle (1654—1737).

Ignjat Đurđević (1675—1737), Serafin Crijević (1686—1759), Sebastijan Dolci-Slade (1699—1777) prikupljaju gradivo i pišu biografije književnika i znamenitih ljudi dubrovačkih, a Ivan M. Matijašević (1714—1791) ostavlja gradivo za povijest dubrovačke metropolije. Uz suradnju Gjiva D. Stullija (1728—1804) radi na formiranju gramatike dubrovačkog štokavskog govora.

U takvoj kulturnoj sredini i duhovnoj atmosferi odgaja se i formira dubrovački leksikograf Joakim (Mihajlo) Stulli, rođen 23. travnja 1730, pa je ove godine 250 obljetnica njegova rođenja. Svoje humanističke studije završava u isušivačkom kolegiju, filozofske i teološke nauke u Male Braće, viši teološki studij u Rimu.

Odmah poslije završenih nauka odlučuje krenuti stopama dubrovačke leksikografske tradicije i omogućiti sunarodnjacima solidnije poznavanje materinskog jezika, olakšati prevođenja talijanskog i latinskog jezika na hrvatski i obratno, te praktično dokazati strancima da Slaveni u leksikografskom, jezičnom pogledu nimalo ne zaostaju za njima.

Kao početna godina Stullijeva rada mora se uzeti 1760. jer kad god brani svoj rad, boreći se s neprilikama i poteškoćama, uporno ističe da već toliko i toliko godina s mučnim naporom skuplja

Joakim Stulli
(Dubrovnik, 23. IV 1730 — 12. IV 1817)

riječi i nastoji redigirati rječnik. Početna i presudna godina je 1760, završna 1810. kada je u Dubrovniku tiskan zadnji dio rječnika i time predana budućim pokoljenjima bogata dubrovačka književna baština, ali ne samo dubrovačka, već i dobrim dijelom sva ostala hrvatska, a djelomično i slavenska.

Dakle, punih pedeset godina posvetio je Stulli skupljanju riječi, redigiranju i neprestanom ispravljanju rječnika, traženju mecena za tiskanje tako velikog rječnika u Rimu, Mlecima, Bassano del Grappa, Dresdenu, Pruskoj kod Fridriha Velikog, Beču i Budimpešti, te Dubrovniku.

Premинуo je dne 12. travnja 1817. u 87. godini života i bio pokopan pred oltarom sakristije Male Braće.

Njegov biograf Ambroz Marković veli da je Stulli na svoj »presmioni pothvat, danju i noću usmjeravao sve svoje misli i sav svoj duh«,² a u Prospektu Rječnosložja iz g. 1805. stoji: »Imajući pred očima opću korist, uzeo je na svoja leđa ovaj teški teret. Koncipirajući i poduzimajući ovakav rječnik bio je uvjeren da se daje na pothvat koji traži čitava čovjeka; prihvatio ga se s takvim žarom i ustrajnošću da je ostaviv po strani sve ostale brige utrošio više od 40 godina da ga privede kraju«.³

Boravak po malim samostanima provincije, kao na Kuni, u Rijeci dubrovačkoj, povremeno u Stonu i Slanom zatim na otočiću Daksi, omogućio mu je da zabilježi riječi iz ustiju naroda s kojim

živi i radi. A tu dolaze do izražaja riječi iz seoskog, pastirskog, ribarskog, primorskog i pomorskog života. Ne samo da je skupljao riječi iz naroda, iz rječnika i književnih djela bilo tiskanih bilo rukopisnih, nego je u tu svrhu i putovao diljem domovine.

A. Barač (Ante, Split) tvrdi da je Stulli putovao ne samo okolicu dubrovačku već i Bosnu i Hercegovinu, a I. Banović također kaže da je prije izdanja svog rječnika u jezične svrhe putovao Bosnu i Hercegovinu. M. Lucianović piše da je »po naredbi Senata proputovao južnoslavenske zemlje, da u njima sakupi gradivo za svoj grandiozni rječnik«. ⁴ A. Gavrilović dopušta da je »čak i putovao radi sabiranja građe iz života jezika«, ⁵ dok Aleksandar Belić piše da je »po preporuci gradskog vijeća putovao po našim zemljama radi pribiranja građe«. ⁶ Međutim, nitko ne navodi izvore iz kojih je crpio navedene podatke.

Nedavno je u arhivu Male Braće pronađen spomenuti Prospekt, datiran 30. siječnja 1805, na latinskom i talijanskom jeziku, u kojem tipograf A. Martecchini najavljuje izdavanje Rjecsoslòxja. U tom Prospektu Martecchini ističe, a to je svakom mogao u Dubrovniku provjeriti, da je autor skupljao riječi ne samo iz tiskanih i rukopisnih rječnika i djela, nego i živog govora naroda. U tu je svrhu: »poduzeo jedno dugo i mukotrpno putovanje po Dalmaciji, Slavoniji, Hrvatskoj, Istri, Ugarskoj, Češkoj i ostalim slavensko-ilirskim pokrajinama, da sabere iz raznih dijalekata i iz živog govora onoga koji govori tim jezikom, i unese u

svoj rječnik one riječi, koje mu nisu mogle pribaviti knjige i majčinski dijalekt. Koliko mu je takav mudri savjet pomogao kod uspješnog završavanja započetog pothvata, svatko može sam od sebe shvatiti. Pošto je diljem slavensko-ilirskih pokrajina pronašao mnoge riječi i stručnjacima nepoznate, kod priprostih gorštaka, koji još čuvaju neiskvaren svoj slavenski jezik, teškim je trudom i zavidnom okretnošću uspio povećati i obogatiti svoj fundus s više tisuća riječi. Na taj način on u svom rječniku predaje čitateljima riječi iz sviju dijalekata, ili, bolje rečeno, sve bogatstvo slavensko-ilirskog jezika«. ⁷

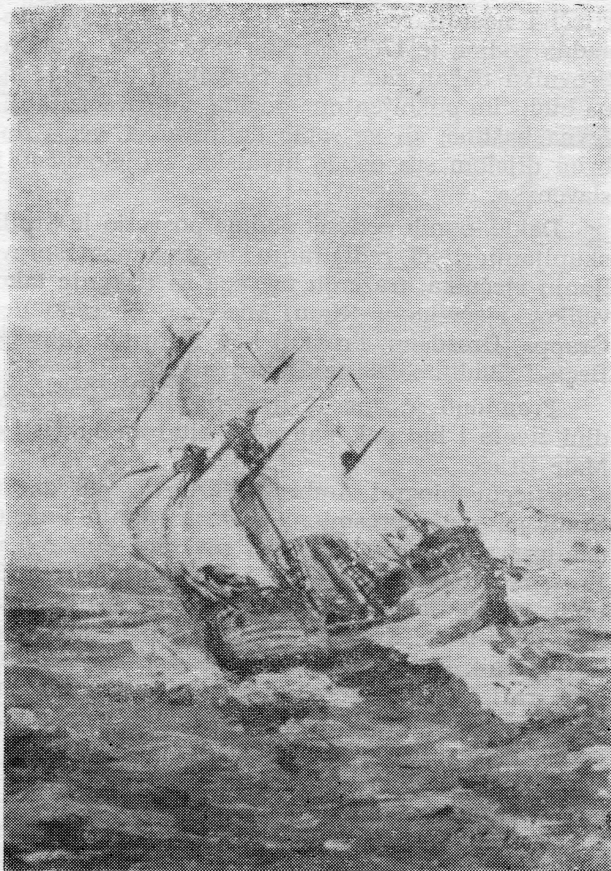
Ograničivši se na riječi iz pomorstva, pomorskog i primorskog života, ističem da je Stulli rođen u gradu na moru s dominantnom pomorskom tradicijom, da boravi po mjestima uz more ili blizu mora, kao što su na pr. Ston, Slano, Rijeka dubrovačka, Daksa, Lopud, pak donekle i Kuna. Gotovo svaki od ovih samostana ima omanju, a provincija oveću lađu. U slučaju premještaja putovalo se morem. Kada se putovalo po Dalmaciji, opet morem; kada se išlo na studije ili generalne kapitule ili u diplomatske misije u Italiju, redovito se putovalo preko Jakina (Ancone). Preko Barija i Barlette nabavljalo se u pokrajini Puglia vunu i žito; u Napulju se kupovale sprave za sukarniju i farmaciju, lijekovi i ingredientni za lijekove. Koliki je promet s napuljskim kraljevstvom, svjedoči činjenica da je 1739. godine Foggia Luka Bruni zastupnik (sindaco) provincije. On prima putnike, brine se za nabavke i putovanja, pak zato biva nagrađen i bačvicom slanih srđela. ⁸ I Stulli 1766. putuje u Napulj na troškove suknarije. ⁹

Ishrana na brodovima i primorskim mjestima, pogotovo na otocima uvelike je ovisna o plodovima mora. Prema tome stanovnicima je poznata opća hrvatska, pohrvaćena i talijanska terminologije u vezi s ribarenjem i ribarskim prigovaranjem, u vezi s ishranom, morem, vjetrovima, brodovima, jedrenjacima raznih tipova i morskim putovanjima.

Da je Joakimu boravak na Daksi, u Rijeci dubrovačkoj i u Stonu ostao u ugodnoj uspomeni svjedoči njegov veliki rukopis koji se čuva u Nacionalnoj i Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod naslovom: »Lessicon, nel quale si contengono le favole, ed i nomi delle principali città, castella, mari, fiumi, monti ecc.«. ¹⁰ Daksa mu je »otocsich u Dubrovacskom OO. Franceskana«; ¹¹ Rijeka dubrovačka »gizdavi varosc, rjeka u Dubrovacskom«; ¹² Ston: »dva grada ovoga imena nalaze se u dubrovacsomu nazvana Ston veliki, i Ston mali«. ¹³

Što se tiče skupljanja i provjeravanja riječi koje se odnose na pomorstvo u širem smislu riječi, mislim da su mu mnogo pomogla putovanja po Dubrovačkoj Republici, Istri, Dalmaciji, Ugarskoj i boravak u Mlecima, Beču (1782—1795) i Pešti (1795—1803).

Takođe mu je mnogo pomogao četverogodišnji boravak u Mlecima gdje je 1781/1782. završio prvu redakciju rječnika i najavio tiskanje posebnim oglasom, ako se prijavi 500 pretplatnika, ili

Tomo Kralj: Dubrovački galijun (ulje)

kako on veli: »i cimse iskuppe petstotina Gosp. Drugova, tajcas dattchjese na svjetlos«. ¹⁴ S Fridrihom Velikim doživljuje neuspjeh, jer kralj pristaje da mu se posveti rječnik, ali odbija svaku mecensku pomoć.

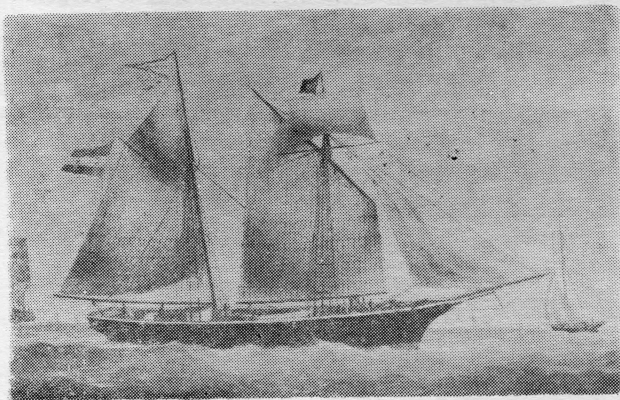
U Stullijevo vrijeme dolaze u Mletke ljudi iz svih krajeva istočne obale Jadrana, pogotovo iz Istre i Dalmacije radi administrativnih, trgovačkih, pomorskih i osobnih poslova. Uz Riva dei Schiavoni pristaju brodovi iz svih luka Jadrana, da o drugima ne govorimo; tu se skupljaju mornari, pomorci, pomorski kapetani, trgovci, vojnici koji služe u mletačkoj vojsci. A bratovština pod nazivom Scuola Dalmata dei Santi Giorgio e Trifone vjerski je i duhovni, i ne samo to, centar Dalmatinaca i Kotorana, dok mu u mletačkim tiskarama i knjižarama stoje na raspolaganju brojne hrvatske knjige.

I boravak u Beču, a pogotovo boravak u Pešti, omogućuje Stulliju da obogati svoj leksikon riječima iz ribarskog života i riječnog brodarstva. Nastanjen u Pešti često pontonskim mostom prelazi u Budim gdje djeluje slavonsko-ugarski književni krug. Uostalom, s jedne i druge strane Dunava, sve tamo do Višegrada, a i preko, nalaze se jake slavenske katoličke i pravoslavne naseobine.

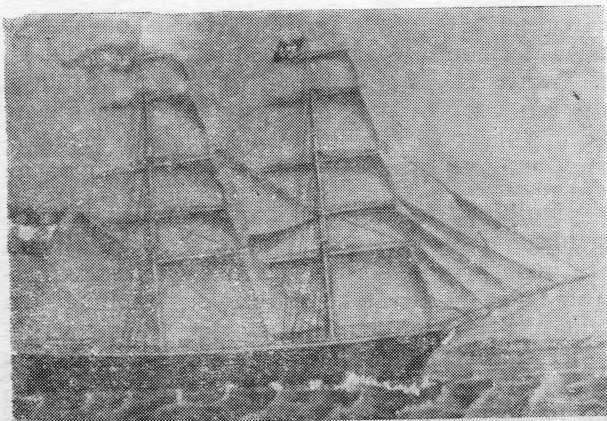
Dakle, sve te okolnosti idu u prilog našem leksikografu kod skupljanja i provjeravanja pomorske terminologije.

Vrijednost Stullijeve pomorske terminologije uvidio je već A. Jal, u prvim decenijama prošlog stoljeća. On je u svoj Glossaire nautique unio priličan broj riječi iz Stullijeva Rjecsoslòxja kako priznaje u Uvodu i počeo navodi u tekstu. ¹⁵

A. Jal radi na svom pomorskom leksikonu tridesetak godina (1821—1850) služeći se rječnicima, francuskom i stranom literaturom, obilazeći francuske i talijanske arhive i osobnim ispitivanjima kapetana i pomoraca na svojim čestim putovanjima. Do »ilirsko-dalmatinske« pomorske terminologije dolazi ispitujući pomorce iz Dubrovnika (kap. Marko Dobroslavčić iz Slanoga), Šibenika (kap. broda »Padre Immortale«) i Pule koje je susreo u Mlecima, Jakinu i Pesaru. Glede Stullijeva Rjecsoslòxja piše: »Ilirski rječnik Joakima Stull(!) omogućio nam je da dođemo do izraza, kojima je ovaj dio našega truda prilično popunjen«. ¹⁶

Kap. B. Ivanković: U plovidbi punim jedrima

Konsultirao je i rječnik J. Mikalje, Kašićevu i Appendinijevu gramatiku, Lucičevu Povijest Dalmacije i Hrvatske te Statut grada Kotora.

Na važnost A. Jalova rječnika upozorio je hrvatsku javnost dr. Josip Luetić svojim prikazom u Ljetopisu Akademije pod naslovom: »Naša pomorska terminologija u A. Jal-ovom »Glossaire nautique« iz 1848. godine«. ¹⁷ Njime se često služi u svojim raspravama kao npr. »Brodovi u vitrinama. Muzejsko modelarstvo starih jedrenjaka«. ¹⁸ U prikazu J. Luetić donosi prijepis tek nekoliko naših pomorskih naziva u Jalovu rječniku: »U glavnom prepisujemo iz Jala sve natuknice, koje je on označio kao srpske riječi, dok hrvatske (ilirsko-dalmatinske) termine prenosimo samo neke, koje J. Stullij u svoj rječnik nije unio i neke koje je A. Jal rastumačio opširnije od J. Stullija«. ¹⁹

Nije mi poznata nikakva posebna studija o Stullijevoj pomorskoj terminologiji. B. Jurišić koji je izdao pomorske izraze u Vitezovićevu rječniku ²⁰ i rukopisni nautički rječnik Jakova Antuna Mikoča iz 1852. ²¹ ne spominje studije o A. Stullijevoj rječniku u tom pogledu, iako navodi Stullijevo Rjecsoslòxje za riječi timun, dumen, korman, korallo. ²² Ipak da se donekle vidi što znači Stullijev leksikon za pomorstvo i ostale stručne nazive u vezi s pomorstvom dovoljno je prelistati u prvom redu Etimologijski rječnik P. Skoka, ²⁴ zatim Simeonov enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, ²⁵ Građu za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske Z. Herkova ²⁶ i Prinose za hrvatski pravno-povijesni rječnik VI. Mažuranića. ²⁷ Napominjem da biografske podatke o Stulliju, nažalost ne uvijek točne, donose gotovo sve naše enciklopedije, jedna austrijska, dvije češke, dvije talijanske i dvije mađarske bibliografije.

Stullijev trojezični, tripartitni leksikon, u šest svezaka, svaki dio po dva sveska, velike osmine, sadrži na otprilike 4.800 stranica:

I. Lexicon latino-italico-illyricum, Budae 1801 (Sveučilišna tiskara).

II. Rjecsoslòxje ilirsko-italiansko-latinsko, Dubrovnik 1806 (A. Martecchini). U drugom svesku mjesto »ilirsko« stoji »slovinsko«, dakle: Rjecsoslòxje slovinsko-italiansko-latinsko.

III. Vocabolario italiano-illirico-latino, Ragusa 1810 (A. Martecchini).

Prvi dio rječnika donosi na latinskom, drugi na hrvatskom posvetu austrijskom caru Franji II,

a treći na talijanskom posvetu francuskom maršalu A. Marmontu. Ne bi ni Josip II, ni Leopold II, ni Franjo II, ni A. Marmont pomagali Stullija, niti mu odobrili godišnju rentu, da nije njegov rječnik ulazio u njihove dalekosežne političke planove, koji se nisu ostvarili, a rječnik je ostao.

Stullijev leksikon predstavlja sintezu jezičnoga blaga u prvom redu dubrovačke književnosti i to malo prije nego što ona, u osvit ilirskog pokreta, ulazi u hrvatsku književnu baštinu kao jedna od determinantnih sastavna leksikografije i literature. Dubrovačka primjena zapadnih pokreta s vlastitim iskustvom na lingvističkom polju, na formiranju velikih rječnika — što je razvijenija i kompliciranija forma života, životnog iskustva i odnosnog izražavanja, to je bogatiji i kompliciraniji rječnik — predana je tako budu-

ćim generacijama. Nije riječ samo o rječniku. U njemu se, u dubljem značenju, odražuje i prenosi bogato iskustvo i sinteza životnih oblika jednog naroda.

Imajući pred očima sve to, smatram sasvim ispravnim izraziti želju da se prigodom 250. obljetnice rođenja,²⁸ obradi i Stullijeva bogata pomorska terminologija i to iz svih triju dijelova rječnika: *Lexicon-a*, *Rjecosloðxja* i *Vocabolario* jer je autor neprestano popunjavao i usavršavao svoj rječnik.²⁹ Tako bi se odalo priznanje Dubrovčaninu (obitelj Stulli nalazi se u Dubrovniku već g. 1486³⁰), koji je punih 50 godina života utrošio da iz rječnika, tiskanih i rukopisnih djela, iz živog govora naroda sabere, prouči, obradi i objelodanjanjem upozori kulturni svijet svog vremena na leksičko bogatstvo »slavensko-ilirskog« jezika.

BILJEŠKE

¹ P. Kolendić — A. Vučetić, Akademija »Dangubnih« (Otiosorum) i njen rad oko jednog rječnika u Dubrovniku, u *Srgj* 5 (1906), br. 14, str. 683. Vidi i M. Deanović, Odrzi talijanske akademije »drgli Arcadi« preko Jadrana, u *Rad JAZU*, knj. 248, Zagreb 1933, 1—98.

² B. Rode, *Necrologium, Ad Claras Aquas* 1914, 121—122, n. 830.

³ Arhiv Male Braće (= AMB). *Lexicon Slavo-Illyricum*. A. Martecchini typographus et bibliopola Rhacusinus. *Slavo-Illyricae linguae amatoribus. Prospectus operis*. Rhacusae die 30. Januarii 1805. 1 list, in 4°.

⁴ M. Lucianović, *Storia della letteratura slava* (serba e croata), vol. I. Spalato 1880, 145.

⁵ A. Gavrilović, *Istorija srpske i hrvatske književnosti za školsku i ličnu nastavu*, Beograd 1927, 190.

⁶ A. Belić, *Stuli* u S. Stanojević, *Narodna enciklopedija*, knj. 4, Zagreb 1929, 537.

⁷ Vidi bilj. 3.

⁸ AMB. *Libro della Botegha del Lanificio* (1725—1805), f. 14.

⁹ Navedeno djelo, f. 29.

¹⁰ Nacionalna i Sveučilišna knjižnica Zagreb, *Lessicon, nel quale si contengono le favole, ed i nomi delle principali citta, castella, mari, fiumi, monti ecc. Opera del P. G. Stulli... Rukopis*.

¹¹ Navedeni rukopis, str. 191.

¹² Navedeni rukopis, str. 727.

¹³ Navedeni rukopis, str. 806.

¹⁴ Oglas na talijanskom, latinskom i hrvatskom jeziku. 1 list. Hrvatski naslov: »Onim koi ljube ucit jesik latinski, talianski i slovinski«.

¹⁵ A. JAL, *Glossaire nautique. Répertoire polyglotte de termes de marine anciens et modernes*, par A. Jal, auteur de l'Archéologie navale et du Virgilius Nauticus, Paris, chez Firmin Didit frères, libraires-éditeurs, imprimeurs de l'Institut de France, Rue Jacob, 50. 1848—1850. Strana 1591.

¹⁶ A. Jal, *Glossaire nautique*, str. 3. i bilj. 2.

¹⁷ Josip Luetić, *Naša pomorska terminologija* u A. Jal-ovom »Glossaire nautique« iz 1848. godine, u *Ljetopis JAZU*, knj. 61, Zagreb 1956, 248—254.

¹⁸ Dr Josip Luetić, *Brodovi u vitrinama. Muzejsko modelarstvo starih jedrenjaka*, u *Dubrovnik* 22 (1979) br. 1, str. 98—99, 102.

¹⁹ Luetić, *Naša pomorska terminologija*, str. 250.

²⁰ B. Jurišić, *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, u *Anali Jadranskog Instituta*, izd. JAZU, sv. 1, Zagreb 1956, 297—403.

²¹ B. Jurišić, *Rukopisni nautički rječnik Jakova A. Mikoča iz 1852*, u *Anali Jadranskog Instituta*, izd. JAZU, sv. II, Zagreb 1958, 319—353.

²² B. Jurišić, *O našoj pomorskoj terminologiji*, u *Pomorski Zbornik. Povodom 20-godišnjice dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942—1962*, izd. Institut za hist. i ekonomske nauke — Zadar, Zagreb, sv. 1, Zagreb 1962, 451—468.

²³ *Nav. djelo*, str. 466.

²⁴ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 4. knj. Zagreb 1971—1974. Skok navodi Stullija preko 1200 puta i u mnogim riječima koje se odnose na pomorstvo.

²⁵ R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva u 8 jezika*, 2 sveska, Zagreb 1969. Navodi Stullija u oko 560 natuknica.

²⁶ Z. Herkov, *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, 2 sveska, Zagreb 1956. Stullija susrećemo oko 140 puta.

²⁷ VI. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. Izd. JAZU, Zagreb 1908—1922. *Pretisak »Informator«* — Zagreb 1975. Autor se pozivlje na Stullija u oko 900 slučajeva.

²⁸ HAD. *Grad. Kršteni* 1729—1758, f. 24r.

²⁹ P. J. Šafarik, *Geschichte der südslawischen Literatur*, vol. II, Prag 1865, 113: »Noch ist zu bemerken, das in der lateinischen und italienischen Abtheilung gar viele alte und gute illyrische Wörter vorkommen, uelchman in dem illyrischen Theile vergeblich sucht...«.

³⁰ HAD. *Diversa Notariae* 67 (1486—1487) f. 35v: *Govor je o Antunu, sinu Šimuna zvanoga »Stullich«, koji iz turskog ropstva oslobađa Trebinjca Pauka Dobruškovića, plativši kao otkupninu 23 zlatna dukata.*